

*Головко Аліна Леонідівна,
здобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку. Однією з першопричин екологічних проблем України є низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти. Наприклад, за роки незалежності площа природно-заповідного фонду збільшилася у два рази, але цього недостатньо для збереження рідкісних і зникаючих видів рослин та тварин, середовищ їх існування. Разом з тим, недосконалість чинної законодавчої бази, відсутність чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи та недосконалість системи управління нею, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду, невідповідність системи охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду сучасним вимогам, відсутність єдиної системи оплати праці, соціальних гарантій і пільг для їх працівників, низький рівень екологічної освіти та інформованості населення зумовлюють загрозу нецільового використання і втрати територій та об'єктів природно-заповідного фонду. До того ж, значно зросла загроза втрати зарезервованих і перспективних для подальшого заповідання цінних природних комплексів [1].

У контексті концепції сталого розвитку одним з основних напрямів реформування освітніх систем повинно стати формування особистості, яка готова будувати свої відносини з навколишнім середовищем на основі розуміння його цілісності та важливості для існування самої людини. Для розробки конструктивних програм сталого розвитку та подолання глобальної екологічної кризи потрібні фахівці, які однаково добре розуміють її технічну, біологічну, економічну, юридичну та соціальну сторони. Саме тому актуальності набуває екологізація системи вищої освіти, метою якої є імплементація сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільних відносин, формування

екологічної свідомості та грамотності населення, екологічної культури, розуміння власних екологічних прав, інтересів та обов'язків. Це в повній мірі стосується й професійної діяльності правників, яка у свою чергу є частиною суспільної діяльності. Юрист (правник) повинен не лише виступати носієм відповідних знань і компетентностей, а й дотримуватись активної позиції щодо захисту довкілля, всіма засобами захищати невід'ємне право на життя в безпечному навколишньому середовищі [2, с. 96 – 97].

Відповідно до позиції А.П. Гетьмана, екологізація освіти – це пріоритетний напрям державної екологічної політики, процес упровадження екологічних ідей, понять, принципів, цінностей, доктринальних підходів у навчальні дисципліни різних напрямів, а також підготовка екологічно досвідчених спеціалістів різноманітних профілів. Процес надання системі освіти екологічної спрямованості полягає в посиленні еколого-світоглядних орієнтацій виховання, насиченні предметів питаннями екології, включення до змісту освіти результатів наукових досліджень. Екологізація освіти повинна мати комплексний характер, а також передбачає безперервність освіти: від дошкільного, шкільного навчання і природоохоронного виховання до підготовки спеціалістів-екологів вищого класу. При цьому в сучасних умовах стає нагальним завдання насичення навчальних програм з підготовки спеціалістів усіх напрямів екологічними вимогами з метою формування екологічного мислення, спрямованого на гармонізацію взаємодії суспільства та природи, покращення стану навколишнього природного середовища та ресурсозбереження, становлення еколого-збалансованого природокористування, охорони та відтворення природних ресурсів. Екологічна освіта – органічна і пріоритетна частина всієї системи освіти, що надає їй нову якість, формує інше ставлення не тільки до природи, але і до суспільства, і до людини (екогуманізм) [3, с. 264]. Екологізація освіти означає формування нового світогляду і нового підходу до діяльності, заснованого на формуванні ноосферо-гуманітарних і екологічних цінностей. Сьогодні підтвердило безальтернативність вибору шляху подальшої життєдіяльності відповідно до ноосферних принципів: відновлення гармонійного співіснування суспільства і природи; гуманізація життєдіяльності людини, суспільства; цілісність релігії, науки, філософії; зорієнтованість суспільного розвитку і державної політики на благо людини і природи. Гуманізація, екологізація, гуманітаризація освіти – це процеси, що орієнтовані на підвищення відповідальності особистості за соціоприродну гармонію, виживання людства, збереження біосфери і людської культури. Екологізація освіти розглядається як об'єктивна тенденція, її розвиток – це відповідь на потребу захисту від зростаючої екологічної загрози, діяльності людини та її споживацького ставлення до природи [3, с. 265].

На переконання А.А. Слепченко, наявність об'єктивних передумов міжнародного, екологічного і правового характеру зумовили визнання екологізації одним із стратегічних напрямів розвитку освіти в Україні. Екологізація освіти повинна охопити всю освітню систему України та мати своїм наслідком насичення змісту освіти екологічними знаннями, підвищення рівня екологічної культури, вироблення умінь і навичок практичної діяльності в

навколишньому природному середовищі. Екологізація освіти як вид діяльності представляє собою врегульовані нормами права освітньо-реформаційні відносини процесуального характеру, спрямовані на виконання їх суб'єктами конкретно визначених юридичних обов'язків (повноважень), спрямованих на реформування освітньої системи України шляхом запровадження обов'язкової екологічної освіти в інтересах сталого розвитку на всіх рівнях освіти та насичення екологічним змістом навчальних програм. Характерними ознаками досліджуваних відносин є їх багаторівневність і широкий суб'єктний склад. Держава в особі уповноважених нею органів є основним зобов'язаним суб'єктом, що повинен забезпечувати екологізацію освіти. Існують передумови для формування комплексного міжгалузевого правового інституту екологізації освіти в Україні, який складають правові норми, що регулюють відносини у сфері екологізації освіти в інтересах сталого розвитку, та який може бути включений до загальної частини екологічного права, як галузі права та юридичної навчальної дисципліни. До зазначеного інституту входять норми конституційного, адміністративного, екологічного, трудового, фінансового та інших галузей права та законодавства, які регулюють відносини з реформування освіти в Україні. З точки зору суб'єктивного права громадян на екологічну освіту екологізація освіти є гарантією реалізації суб'єктивного права громадян на екологічну освіту [4, с. 101].

Екологічне виховання та освіта передбачають формування в людей знань наукових основ природокористування, поглядів і практичних навичок, певної орієнтації й активної соціальної позиції в галузі охорони природи, раціонального природокористування і відтворення природних ресурсів. Основою екологічного виховання та освіти має стати глибоке усвідомлення єдності фундаментальних законів природи на всіх рівнях самоорганізації – фізичному, хімічному, біологічному та соціальному. Екологізація всієї системи освіти створює можливість посилення інтегральної взаємодії природничого та гуманітарного знання, посилення гуманістичних компонент просвітницького процесу. Лише екологізація освіти здатна змінити ментальні пріоритети, технократичний тип мислення соціально-екологічним. Домінування соціально-екологічного типу мислення як теоретичну першооснову еколого-освітніх програм на сучасному етапі передбачає коеволюційний підхід ставлення людини до природи. Водночас коеволюційна концепція соціоприродного розвитку має ґрунтуватися на відповідних методологічних засадах пізнавальної та практичної діяльності. Найважливіші з них такі: 1) відмова від раціонально-технократичної парадигми, що ґрунтується на механістичних уявленнях про жорстку детермінацію світу, без альтернативності, лінійності його розвитку; 2) синергетичний підхід, варіативне мислення, плідна інтеграція природничого та гуманітарного знання, а також визнання як рівноправних інших рівноцінних позанаукових засобів осягнення світу; 3) зближення гносеологічного та аксіологічного підходів у становленні єдиного, цілісного світосприйняття; 4) відмова від уявлення про взаємовідносини в системі «людина – природа» як крайні точки зору антропоцентризму і біоцентризму, орієнтація на подолання полярних позицій. Таким чином, екологічна ситуація в Україні надзвичайно складна й напружена,

але ті труднощі й негаразди, що виникли в перехідний період, не є фатальними й нездоланими [5, с. 161 – 162].

У сучасних умовах виникає потреба в юристові з якісно новим рівнем професійної компетентності, що ґрунтується на еколого-правовій грамотності, поєднуючи професійні знання та вміння, науково-дослідний і організаторський досвід, усвідомлення цінностей мінливого світу. При цьому екологічна освіта повинна стати складовою частиною правової освіти. Це забезпечить вирішення загального завдання – екологізації юридичної освіти, формування еколого-правової свідомості та культури. Знання з екології та права використовуються як інструмент вирішення екологічних проблем юридичними засобами. Усе це вимагає підготовки високопрофесійних юристів. З огляду на це, Ю.О. Моїсєєв пропонує розширити перелік ключових компетенцій професійної підготовки юриста, який окрім правових аспектів повинен знати етичні та правові норми, що регулюють ставлення людини до суспільства, навколишнього середовища, вміти враховувати їх у процесі своєї професійної діяльності. Певним кроком для вирішення цього завдання можуть стати сертифікаційні програми, які передбачають комплексний підхід до формування навчальної програми юристів, на основі емпіричного – моделі, ключовим аспектом, якої є діяльнісний підхід. Визначальною характеристикою освітнього процесу слухачів такої сертифікаційної програми для юристів повинна стати міждисциплінарність, яка дає можливість зрозуміти складний характер навколишнього середовища, опанувати взаємодію її біологічних, фізичних, соціальних, правових, економічних і культурних чинників, а також сприяти усвідомленню важливості навколишнього середовища для економічного, соціального і культурного розвитку бізнесу [2, с. 98].

Екологізація освіти має важливе значення і є одним з елементів державної екологічної політики. Екологізація освіти повинна стати також одним з важливих напрямів реформування вищої юридичної освіти. Більш того, нині існує нагальна необхідність у викладанні дисципліни «Екологічне право» для спеціальностей юридичного спрямування, а також запровадженні низки інших заходів щодо актуалізації підвищення рівня знань у цій сфері для більш ґрунтовного вивчення еколого-правових проблем [6, с. 155].

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII одним з основних інструментів реалізації вітчизняної державної екологічної політики є освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, яка дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту. Випереджаючими темпами має розвиватися всеохоплююча екологічна просвіта та виховання підростаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей і юнацтва та профільних громадських організацій. Значне підвищення рівня екологічної освіти, просвіти та виховання громадян України створить умови для запровадження в повсякденне життя громадян моделей сталого споживання, активізує їхню роль у запобіганні забрудненню та здійсненні контролю за станом навколишнього природного

середовища, сталому використанні природних ресурсів і відновленні природно-ресурсного потенціалу України [1].

На жаль, останні проекти Концепції розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р., підготовленого спільно Міністерством освіти і науки України та Міністерством юстиції України [7], та від 26 лютого 2020 р., розробленого та обговореного на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти [8], не містять жодних пропозицій стосовно екологізації вищої юридичної освіти в Україні.

Отже, екологізація вищої юридичної освіти як складне еколого-правове явище є невід’ємною частиною сучасної правової реальності, правового життя та повинна стати важливим вектором природоохоронної діяльності в Україні. Адже опанування в ході освітнього процесу чинного законодавства та практики природоохоронної діяльності дозволяє глибше зрозуміти механізми управління розвитком соціоекосистем, визначити практичну сторону вирішення проблем екології. Фахова підготовка сучасного юриста повинна забезпечити володіння ним усіма компетентностями, що дозволяють реалізувати алгоритми, спрямовані як на охорону та захист екологічних прав, так і обов’язків з приводу усунення негативних наслідків у відношенні людина – природа.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

2. Моїсєєв Ю. О. Щодо питання екологізації вищої юридичної освіти як важливої складової фахової підготовки правників. *Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення* : зб. тез допов. (м. Вінниця, 10–11 жовт. 2017 р.) / Редкол. : Ю. О. Моїсєєв (відп. ред.) та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан–ЛТД», 2017. С. 96–99.

3. Гетьман А. П. Екологізація освіти. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 14 : Екологічне право / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2018. С. 264–266.

4. Слєпченко А. Екологізація освіти в Україні: поняття та правові засади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2016. № 2 (103). С. 98–101.

5. Мотиль І. І. Основні внутрішні функції української держави : монографія. Київ : ТОВ «ВБ «Аванпост-Прим», 2008. 184 с.

6. Туліна Е. Є. Деякі аспекти екологізації вищої юридичної освіти в Україні. *Legal educational of the future: prospective and priority direction of scientific research* : internship proceedings (November 27 – December 1, 2017). Lublin, 2017. P. 152–156.

7. Концепція розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

8. Проект концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розроблений та обговорений на робочих зустрічах народних депутатів України

*Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПРИ ЗДОБУТТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Останнім часом у світі питання гендерної рівності набули особливої актуальності. Не винятком стала і Україна, де незважаючи на величезні зусилля, для жінок залишаються реальні перепони в різних сферах життєдіяльності. Тому було прийнято спеціальну правову базу з питань гендерної рівності, яка приводиться у відповідність до міжнародних стандартів.

Принцип рівності прав і свобод закріплено в Конституції України. Так, ст. 24 встановлює, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом».

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [1].

Отже, принцип гендерної рівності стосується і питань здобуття освіти, в тому числі і юридичної, та професійної підготовки.

На розвиток положень Конституції України було прийнято Закон від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]. Метою Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення